

TANZİMAT DÖNEMİ'NDE TİCARET ALANINDA YAPILAN KURUMSAL DÜZENLEMELER: MECLİSLER

Dr. Coşkun ÇAKIR*

SUMMARY

As Trade Assemblies were established as the institutional regulations in the area of trade during the Tanzimat Period. These are Agricultural and Industry Assembly, Public Works Assembly, Trade Assembly, Navigation Trade Assembly, Agricultural Assembly, Appeal Assembly, Assembly of Trade Ministry, Trade and Agricultural Assembly. These assemblies sometimes regulated trade, sometimes other areas besides trade. Firs two assemblies were founded before establishment of Trade Ministry, others after establishment of Trade Ministry.

Osmanlı Devleti'nde, ilk defa III. Selim zamanında, idarî işlerin yürütülmesi amacıyla meclisler tesis edilmeye başlandı. Bu dönemde Divân-ı Hümâyun, yüksek istişare ve karar meclisi idi. Zamanla önemini yitiren bu meclisin yerini Meşveret Meclisi aldı. II. Mahmud devrinde, nezaretlerin teşkil edilmesiyle, modern anlamda bir hükümet şekline doğru ilk adım atıldı ve Meclis-i Has kuruldu. Abdülmecid zamanında nezaretlerin sayısının artmasıyla birlikte ihdas edilen çok sayıda meclis, nezaretlere bağlı olarak faaliyete geçti.¹

Tanzimat Dönemi'nde, Meclis-i Umûr-ı Nâfia, Meclis-i Karantina, Meclis-i Muhasebe-i Maliye, Meclis-i Ziraat, Meclis-i Ticaret, Meclis-i Es'ar ve Meclis-i Maâdin gibi nezaretlere bağlı olarak çalışan meclislerin yanında, nezaretlerin üzerinde kurulan Meclis-i Hass-ı Vükelâ, Meclis-i Âlî-yi Umûmî, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbîâli, Meclis-i Maârif ve Meclis-i Tanzimat gibi meclisler de faaliyet göstermişlerdir.²

Bu dönemde, gerek Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak faaliyet gösteren, gerek başka bir nezarete bağlı olmakla beraber faaliyet alanı içine ticaretin girdiği meclisler; Ziraat ve Sanayi Meclisi, Nafia Meclisi, Ticaret Meclisi,

* İ. Ü. İktisat Fakültesi İktisat Tarihi Araştırma Görevlisi

¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.VI, Ankara 1988, s.116-117.

² Carter V. Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babıali (1789-1922)*, (Çev. Latif Boyacı-İzzet Akyol), İstanbul 1994, s.150; Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, İstanbul 1993, s.177-179; Rıfat Önsoy, "Tanzimat Döneminde Sanayi ve Ticaretle İlgili Meclisler (1839-1876)", *X. Türk Tarih Kongresi*, c. IV, Ankara 1993, s.1685 vd.

Bahriye Ticaret Meclisi, Ziraat Meclisi, İstinaf Meclisi, Ticaret Nezareti Meclisi ve Ticaret ve Ziraat Meclisi olmak üzere sekiz tanedir.³

1- Ziraat ve Sanayi Meclisi

Ticaret Nezareti kurulmadan önce, ticaretle ilgili olan ilk meclis 1838 yılında ihdas edilen Ziraat ve Sanayi Meclisi idi. Bu meclisin kuruluş gayesi dönemin resmî gazetesinde: "... Devlet-i 'Aliyye'nin vesâil-i tabî'yye ve arzîye ve hırefîye mesâilinin tedkîk ve münâzarasına ve 'ale'l-husûs felâhât ve zira'atın ve emr-i ticâretin ve envâ-ı sanâyi' ve hırefin tervîc-i mütâlâ'asına ve muvâzene-i esbâb-ı lâzimenin müzâkeresine hasr-ı efkâr-ı dakîke ve idâre-i pergâr-ı mülâhazât-ı fâike ile mesâil-i mezkûrenin tahkîk ve istikmâli zımında hâricen ve dâhilen hazz-ı erbâb-ı tefennün ve ma'lumât ile muhâbere ve istifâdeye mezun..." olduğu şeklinde açıklanmaktadır.⁴

Yukarıdaki metinden de anlaşılacağı gibi meclis, ziraat, sanayi ve ticaretin geliştirilmesi için çalışmalar yapacak, yerli ve yabancı bilim adamlarından yararlanacak ve çalışmalarını gösteren raporlar hazırlayacaktı. Meclisin başına Hariciye Nezareti Müsteşarı Nuri Bey getirildi. Nuri Bey, Paris ve Londra elçiliklerinde bulunmuş, İngiltere ve Fransa'da ekonomik konular üzerine çalışmalar yapmış bir şahsiyetti.⁵

2- Nâfia Meclisi

Ziraat ve Sanayi Meclisi'nden, çalışmalarına başladıktan kısa bir süre sonra, eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmesi istendi. Ziraat ve Sanayi Meclisi'nin bir toplantısında, meclis üyelerinin aralarında müzakere ettiği konular kamu hizmeti ve kamu menfaati kabilinden olduğundan bu meclise Ziraat ve Sanayi Meclisi denilmektense, Meclis-i Umûr-ı Nâfia denmesinin daha uygun olacağı kararlaştırıldı.⁶ "Meclis-i Umûr-ı Nâfi'a Lâyihası" adı altında bir karar yayınlandı. Bu kararda, eğitimin san'at, ziraat, sanayi ve ticaretin gelişmesinde çok önemli olduğu vurgulanıyordu. Bizdeki okulların düzensiz ve dağınıklığından, yeni açılan okullarda da istenilen seviyeye ulaşılamadığından yakınılıyordu. Eğer gerekli eğitim sağlanamazsa yukarıda zikredilen hususların gelişemeyeceğine değiniliyor ve "... memâlik-i mahrûse-i şâhânede emr-i zira'at ve ticâret ve sanâyi'in ihyâsına dâir meclisçe müzâkere olunmakda olan her bir şeyin esâsı bulunan 'ulûm mefkûk oldukça birisi vücûda gelemeyeceği emr-i gayr-i mübhem olduğundan 'ulûm ve ma'ârifin tahsiline medâr-ı yûsr ve suhûlet olmak üzere mekâtib-i mevcûdeye bir nizâm verilmeli..."⁷ deniliyordu. Öğretmenlerin denetlenmesi, kimsesiz çocukların okutulması, mahalle

³ Coşkun Çakır, 19. Yüzyıl Osmanlı Ticareti ve Nizamnameleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1990, s.43-56.

⁴ Takvim-i Vekayi Gazetesi (TV), Sayı: 167.

⁵ Anonim, Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, İstanbul 1938, s.76.

⁶ TV., Sayı: 170.

⁷ TV., Sayı: 176.

mekteplerinin ıslah edilmesi vb. hususlar meclisin görevleri arasında sıralanıyordu.

Özetle söylemek gerekirse, ülkenin iktisadî açıdan kalkınabilmesi için iyi bir eğitim politikası izlenmesi gerekiyordu. Bu konuda Nâfia Meclisi'ne büyük görev düşüyordu. Ancak, meclis müstakil olarak varlığını devam ettiremedi. Ülkenin tamamında sanayi, ziraat ve ticaretin tek elden ve en üst düzeyde yürütücüsü olmak üzere kuruluş çalışmaları önceden devam eden Ticaret Nezareti, nihayet 1839'da kuruldu ve Nafia Meclisi de buraya nakledildi.⁸

Ticaret Nezareti'nin 1841 yılında ilga edilmesi sırasında Nafia Meclisi de ilga edildi. Bu hususa: "... o halde Meclis-i Nâfi'anın lüzûmu kalmayacağından ilgâ ile burda bulunan kâtibler mukaddemki me'mur oldukları kalemlere gönderilmesi..." gerektiği şeklinde değinilmektedir.⁹ Bu tarih üzerinden çok uzun bir süre geçmeden Ticaret Nezareti'nin tekrar müstakil olarak çalışmalarına başladığını biliyoruz. Fakat bu arada yani 1841-1845 yılları arasında Meclis-i Nâfia adına rastlanılmamaktadır. Bu durum 1850 yıllarında Nafia Meclisi'nin, 1848 yılında kurulan Nafia Nezareti¹⁰ bünyesinde, yeniden çalışmalarına başlamasına kadar devam etmektedir.¹¹ Bu tarihten 1860 yılına kadar Nafia Meclisi çalışmalarını kesintisiz devam ettirdi.¹² 1860'dan 1872'ye kadar kaynaklarda adı geçmeyen meclis, 1872 yılında Ticaret Nezareti'nin adı, "Ticaret ve Nâfia Nezareti" olarak değiştirilince yeniden çalışmalarına başladı.¹³

Nâfia Meclisi'nin başkanı Ticaret Nazırıdır.¹⁴ 1850 tarihli Devlet Salnâmesinde yer alan Nafia Meclisi'nin teşkilat şemasında reis ibâresinin karşısında "Ticaret Nazırı" ifadesi mevcuttur. Ayrıca meclise başkanlık eden bir ikinci reis, "reis-i sâni" bulunmaktadır. Reisten sonra bir müfti, birden fazla âzâ, genellikle iki kâtip, bir mukayyet ve bunların haricinde meclise dışarıdan katılan Hayriye Tüccarı Şehbenderi, Avrupa Tüccarı Şehbenderi, Tüccarlar Muhtarı ve Ticaret Tercümanı Nafia Meclisi'nin personelini oluşturmaktadır. Dışarıdan katılan bu üyeler Ticaret Meclisi'nin de üyesidirler.¹⁵

⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Tasnifi (Cevdet), İktisat, Numara (No): 1827.

⁹ BOA., İrade Tasnifi, Mesâil-i Mühimme Grubu (İMM), No: 597, Lef: 1.

¹⁰ BOA., Cevdet, Nafia, No: 175 (On madde halinde düzenlenmiş bir layihada, Nâfia Nezareti'nin kuruluş gerekçesi etrafınca anlatılmaktadır.).

¹¹ Salname-i Devlet-i Âlî-yi Osmanî (SDAO), 1265/1848-49, No: 3.

¹² SDAO., 1275/1858-59, No: 13.

¹³ SDAO., 1289/1872-73, No: 27; Anonim, *Adı Geçen Eser* (age), s.198.

¹⁴ BOA., İMM., No: 596, Lef: 8. (Bu dönemde Ticaret Nazırı Sârim Efendidir.).

¹⁵ BOA., İMM., No: 596, Lef: 2,3,9.

Yukarıda sıralanan isimlerin büyük çoğunluğu haftanın her günü meclise devam eden üyelerdir.¹⁶ Bazı üyeler ise haftada bir iki gün devam etmekte ve maaş almamaktadırlar.¹⁷ *"Meclis-i Umûr-ı Nâfi'a âzâsı bulunan efendiler bendeleriyle teb'a-i Devlet-i 'Aliyye'den ve tâife-i müste'minândan me'mur bulunanların maaşlarının miktarı"* başlığı altında 1841-42 yılları itibariyle Nâfia Meclisi personelinin isimleri ve aldıkları maaşlar EK-1'de gösterilmiştir.¹⁸

Maaş tablosunda aynı statüde olmasına rağmen farklı miktarlarda maaş alanlar bulunmaktadır. Bu farklılık kıdem faktöründen kaynaklanmaktadır. Çünkü bazı memurların isimlerinin yanında "müceddiden" ifadesi mevcuttur ki, bu da memurun görevinde yeni olduğuna işaret etmektedir. Bu kimselerin maaşlarının nispeten az olduğu görülmektedir.¹⁹ Personele yapılan maaş ödemeleri, bir kısmı Ticaret Hazinesi'nden, diğer kısmı da Maliye Hazinesi'nden karşılanmak üzere, iki başlık altında düzenlenmiştir. Birincisi; *"Maliye Hazîne-i Celîlesinden Meclis-i Nâfi'aya ve Ticarethâne hademesine müretteb ve mütehasıs olan maaşın mikdârı..."* şeklinde, ikincisi ise; *"Ticaret Hazinesinden i'tâsî icâb eden maaşın mikdârı..."* biçiminde ifade olunmaktadır.²⁰ Mesela bir aylık olarak verilen 66.000 kuruşun 41.500 kuruşu Maliye Hazinesinden karşılanmaktayken, Ticaret Hazinesi'nin karşıladığı miktar 24.500 kuruştur.²¹ Maaş almaksızın Nâfia Meclisi çalışmalarına katılan kimselere fahri üye de denmektedir.

Bunlar şu kimselerdir:²²

1. Gümrük Emîni,
2. Mesârifat Nazırı,
3. İhtisab Nâzırı,
4. Evkaf Muhasebecisi,
5. Ağnâm Müdürü,
6. Ebniye-i Hassa Müdürü.

¹⁶ "... meclis-i nâfi'a mevcûdundan küll-yevm devam itmek üzere ba'dü'l-tenâkih maaşlarıyla ibkâları tasavvur olunan âzâ ve memurîn...", BOA., İMM., No: 596, Lef: 9.

¹⁷ "... haftada iki güne yani Meclis-i Umûmiden sonra Meclis-i Nâfia ictimâ'ı münâsib müttâla'a olunan bilâ-ma'aş memurîn...", Aynı Belge.

¹⁸ BOA., İMM., No: 596, Lef: 2,3; Nafia Meclisi üyelerinin maaşlarıyla ilgili olarak farklı yıllara ait, farklı veriler mevcuttur: BOA., Cevdet, Nafia, No: 213, 284, 410.

¹⁹ BOA., İMM., No: 596, Lef: 3.

²⁰ BOA., İMM., No: 596, Lef: 5.

²¹ Aynı Belge; BOA., Cevdet, İktisat, No: 213.

²² BOA., İMM., No: 596, Lef: 9. (Dönem hakkında genel bilgi vermek amacıyla verilen bu bilgiler, belli bir alt döneme ait olup değişebilen veriler olduğundan, bu ifadelerin karşısında yer alan isimler yazılmamıştır.).

3- Ticaret Meclisi

a- Murâfa'a Meclisi

Ticaret Nezareti kurulmadan önce, Nâfia Meclisi bünyesinde, esnafın, Hayriye ve Avrupa Tüccarlarının problemleriyle uğraşmak, yerli ve yabancı tüccarlar arasında çıkan anlaşmazlıkları karara bağlamak üzere "Meclis-i

Murâfa'a" teşkil edilmişti.²³ Daha sonra, 1839'da nezaret kurulup, Nafia Meclisi de nezarete dahil edilince bu yapı da aynen nezarete intikal etmiştir.

Murâfa'a Meclisi haftada iki defa, çarşamba ve perşembe günleri toplanmaktaydı. Daha sonraları, çarşamba gününün posta günü olması ve memur olan tüccarların gelemeyeceği gerekçesiyle çarşamba günleri yapılan oturum pazartesi günleri yapılmaya başlandı. Pazartesi günleri yerli tüccarın (Hayriye ve Avrupa Tüccarı), perşembe günleri ise Müste'men Tüccarın davaları görüşülüyordu. Yabancı tüccarların davalarında sefaretler vasıtasıyla belli sayıda tacir seçilir ve bunların duruşmada hazır bulunmaları istenirdi. Çok sayıda tüccara ihtiyaç yok ise daha az sayıda (dört) kişinin, her gün devam edebileceği şekilde tayini yoluna gidilirdi.²⁴ Ayrıca meclisin çalışma saatlerinin: "... *eyyâm-ı mezkûrede mevsimine göre yani bir sayf esnasında saat dörtde bed' ve mübâşeret ile on ve vakt-i şitâda beşten onbir raddelerine kadar bi't-temdid rü'yet-i deâviye sa'y ve ikdâm...*" kılındığı belirtilmektedir.²⁵

Ticaret Nezareti kurulmadan önce, Murâfa'a Meclisi'ne ilgili kimseler sadece duruşma günleri gidiyorlardı. Bu usul nezaretin kurulmasıyla değişti. Artık yalnızca duruşmanın olduğu günler değil, diğer günlerde de bu üyeler ve katipler meclise devam etmeye başladılar.²⁶ Tabiatıyla böyle bir gelişme olunca üye ve memurların maaşlarına da zam geldi.²⁷

b- Meclis-i Murâfa'anın Ticaret Meclisi Adını Alması

Daha sonra Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak İstanbul'da bir mahkeme kuruldu. Tüccarlar arasında çıkan uyuşmazlıkları karara bağlayan bu

²³ "... *Ticaret Nezâreti'nin mukaddemâ hîn-i tesisi ve icrâsında Hayriye ve Avrupa Tüccarlarıyla poliçeci esnafının ve gerek teh'a-i Devlet-i 'Aliyye ile müste'men tüccarının de'âvâ-yı vakâ'alarının rü'yet ve tesviyesi zmnında bir meclis-i mahsûs va'z ve tertîb olunacak...*", BOA., İMM., No: 604, Lef: 2.

²⁴ Aynı Belge.

²⁵ (Bu dönemde, güneşin doğuşunu 00.00 olarak alan saat sistemi esas alındığından, bu çalışma saatleri yaklaşık olarak, yazın 10.00-16.00, kışın 11.00-17.00 olarak alınabilir.). Aynı Belge.

²⁶ BOA., Cevdet, İktisat, No: 1743, Lef: 1.

²⁷ Daha evvel 1500 kuruş aylık alan Hayriye Tüccarı Şehbenderî Bekir Ağa ve Başkatip Nazır Efendi 1000 kuruş zamlı 2500'er kuruş almaya, gene 1500 kuruş aylık alan Avrupa Tüccarı şehbenderi Yusuf Haccar'ın 500 kuruş zamlı 2000 ve Kâtip Mustafa Efendinin 600 kuruş aylığına 250 kuruş zamlı 850 kuruş almaya başladıkları, yani toplam 2750 kuruş zam yapıldığı görülmektedir. Aynı Belge.

mahkemenin diğer adı Ticaret Meclisidir. 1841 tarihli bir belgede "... taht-ı nezâretde bulunan mevâddın mu'tenâsından birisi dahî Mahkeme-i Ticârettir ki umûr-ı ticâretin esbâb-ı teshilatına medâr olan bir maddedir..." denmekle bu meclisin yargı fonksiyonu ifâ ettiği belirtilmektedir.²⁸ Murâfa'a Meclisi'nin Ticaret Meclisi haline dönüşümünün tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, 1839-41 yılları arasında bu dönüşümün olduğu kesindir. Ancak 1839'da Ticaret Nezareti kurulup Nâfia Meclisinin de oraya nakledilmesiyle, Murafaa Meclisi'nin Ticaret Meclisi adını aldığı, bu tarihin de 1839 yılı sonları olduğu ihtiyatla söylenebilir.

c- Ticaret Meclisi'nin Gümrük Emaneti'ne Nakli

Ticaret Meclisi de, nezarete bağlı diğer birimler gibi, 1841 yılında yapılan nakilden nasibini aldı ve Gümrük Emaneti'ne nakledildi. Bu durum 1845 yılının Ağustos ayına kadar devam etti. Ticaret Meclisi'nin geçirdiği bu 3 yıl 8 aylık ara dönemde, ticaret davaları ve benzer hususlardan:

- a- 1841 Aralık başından 1842 Şubat sonuna kadar 131.659 kuruş,
- b- 1843 Mart başından Şubat sonuna kadar 109.931 kuruş,
- c- 1844 Mart başından Şubat sonuna kadar 126.392 kuruş,
- d- 1845 Mart başından Ağustos sonuna kadar 059.939 kuruş,

olmak üzere toplam 427.921 kuruşluk gelir sağlanmıştır. Ticaret Meclisi üyelerine yapılan zammın kaynağını bu para oluşturmuştur.²⁹

d- Müstakil Ticaret Meclisi

1845 yılında, Ticaret Nezareti faaliyetlerine müstakil olarak devam etmeye başlayınca, Maliye Nezareti'ne bağlı Ziraat Meclisi bu nezarete bağlandı. Böylece, Ticaret Nezareti'nin bünyesinde, hem Ziraat Meclisi, hem de Murafa'a Meclisi biraraya gelmiş oldu.³⁰ 1848 yılında Nafia Nezareti kurulunca, Ziraat Meclisi bu sefer Nafia Nezareti'ne bağlandı.³¹ Böyle olunca, Ticaret Nezareti içinde ticaretle ilgili işlerin görüldüğü bir meclis kalmamış oldu. İşte bu sırada, 1849 yılında, Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak 'Ticaret Meclisi' kuruldu.³² Bu kuruluş iki temel gerekçeye dayandırılmıştır: Birincisi, zahire maddesiyle ilgili olarak mevcut yetki kargaşasının giderilmesi, ikincisi ise Ticaret Kanunu hükümlerinin hayata geçirilmesi.³³

²⁸ BOA., İMM. No: 596, Lef: 6.

²⁹ BOA., Cevdet, İktisat, No: 1743, Lef: 2.

³⁰ BOA., İMM., No: 600, Lef: 1.

³¹ Akyıldız, age., s.286.

³² BOA., Cevdet, İktisat, No: 2193.

³³ "... hem maslahatın cihet-i vahdeti bulunub teşettütten kurtarılacak hazine-i mezkûrenin teshii-i umûr-ı lâzimesiyle zahire ve nân-ı aziz maddeleri bir hüsn-i sûrete rabt ve müteferri'atı kâmilan ifâ olunmak ve hem de Ticaret Kânunnâme-i Hümayununda münderic olan ahkâmın dahî tamamen icrâsı vesâil-i istikmâl kılınmak

Ticaret Meclisi kurulduktan sonra teşkilatının oluşturulmasına gayret gösterildi. Bu amaçla, meclis müftülüğüne Ticarethane Mümeyyizi Necip Efendi, tercümanlığına da 1.000 kuruş maaşla Tingiroğlu Anton tayin edildi. Üyeliklere, öncelikle Ziraat Meclisi üyelerinden Atıf Bey, Hayrullah Efendi, Hadi Efendizade Ahmet Bey, Edhem Bey ve İzzet Bey; yine Ticaret Nezareti içinde çalışarak tecrübe kazanmış Şehbender Hacı Bekir Ağa, Şehbender Yusuf Haccar, Hacı Veli Ağa, Feshane fabrikatörü Hoca Ohannes, Musa Yani ve tüccar Vasilaki getirildiler.³⁴

Ticaret Nezareti'ne bağlı olan Ticaret Meclisi'nden başka, taşradaki vilayetlerde de 1849 yılından itibaren ticaret meclisleri kuruldu.³⁵ Bu meclislerde: "... meclis-i mezkûr mesâlihi kesb-i cesâmet ederek kâtib ve mütercim-i merkûmun vücutlarına ehemmiyet görüldüğü..." gerekçesiyle tercümanlar bulunduruluyordu.³⁶ Bu tercümanlar, meclisin bulunduğu yerde kullanılan dili ve yabancı tüccarların dilini biliyorlardı.³⁷ Meselâ Beyrut Ticaret Meclisi tercümanlarının Arapça bilmeleri zorunluydu.³⁸

e- Ticaret Meclisi'nin Yönetim Şeması

1858 yılında Umumî Meclisler arasında yazılı olarak yeralmaya başlayan Ticaret Meclisi'nin yönetim şeması 1858 yılı itibariyle EK-2/A'da da görüldüğü gibi bir reis, bir müfti, bir şehbender, beş aza, bir tercüman ve bir katipten ibarettir. Reis ticaret nazırıdır. Tercüman ve azaların çoğunluğu gayrimüslimdir.³⁹

Bu tarihten sonraki salnameler incelendiğinde görülmektedir ki, Ticaret Meclisi'nin yönetim şemasında müftilerin Mekke payeli olması, reis-i evvel ve reis-i sâni diye ayırım yapılması, başkâtiplik oluşturulması gibi bazı değişiklikler olmuştur.

üzere hazîne-i mezkûrenin yine Ticaret Nezâreti'ne nakliyle Ticaret Meclisi namıyla müstakıl bir meclisin teşkili...", Aynı Belge.

³⁴ Aynı Belge.

³⁵ BOA., Cevdet, İktisat, No: 1822. (Bir misal olarak, 1267/1850 yılında kurulan Beyrut Ticaret Meclisini gösterebiliriz.).

³⁶ Aynı Belge.

³⁷ "... bir de Ticaret Meclisinde rü'yet olunmakda olan da'vânın senedâtı ekser Ermeni ve birtakım Fransa ve Rumî lisanıyla mestûr olmak hasebiyle o mâ'kûle elsine-i muhtelif eylemek ve lede'l-hâce düvel-i ecnebiyye teb'asıyla bi'l-mükâleme tercümanlık etmek üzere lisâna âşina birinin dahî Meclis-i Ticaret tercümanlığına ta'yini iktizâ-yı tabi'at ve maslahattan ve re'âyâ-yı devleti aliyyeden Mannas oğlu Hoca Mannas nâm tercüman dahî Ermeni ve Rûmî ve Fransa lisanlarına âşina olmasıyla el-hâletü hâzihî meclis-i mezkûrde istihdâm ittirilmekte...", BOA., Cevdet, İktisat, No: 1743, Lef: 1.

³⁸ BOA., Cevdet, İktisat, No: 1822

³⁹ SDAO., 1275/1858-59, No: 13.

4- Bahriye Ticaret Meclisi

Konu ile ilgisi bakımından kısaca "Bahriye Ticaret Meclisi"ni de hatırlamak gerekir. Bu meclis aslında Bahriye Meclisi bünyesinde oluşturulmuş bir alt meclisdir. Bahriye Meclisi ise 1845'de kurulmuş ve Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etmiştir.⁴⁰

1864-65 yılında, Umumî Meclisler arasında Ticaret-i Bahriye Meclisi'nin adı da vardır. Bu tarih, Bahriye Meclisi'nin bazı alt bölümlere ayrıldığı tarihtir.⁴¹

Devlet salnamelerinde Bahriye Ticaret Meclisi'nin yönetim şeması içinde bir reis, bir tercüman ve âzâlar bulunmaktadır. Reis Ticaret Nazırı değildir. Azalar daimî ve muvakkat olmak üzere iki kısımdır. Bir de dört üyeli İflas Komitesi bulunmaktadır. 1281/1864-65 yılı itibariyle Bahriye Ticaret Meclisi yönetim şeması ve personelinin isimleri EK-2/B'de gösterilmiştir.⁴²

5- Ziraat Meclisi

Ziraatle ilgili olarak ilk kez 1838'de kurulan Ziraat ve Sanayi Meclisi, Nâfia Meclisi'nden de öncedir. 1839'da kurulan Ticaret Nezareti sanayi, ziraat ve ticareti ilgilendiren hususları bünyesinde topladı. Hatırlanacağı gibi 1841 yılında da Ticaret Nezareti ve bağlı birimleri İstanbul Gümrük Emaneti'ne bağlanmıştı.

1843 yılında, Safveti Paşa'nın maliye nazırlığı döneminde Ziraat Meclisi müstakil hale getirilerek Maliye Nezareti'ne bağlandı. Başkanlığına da İzmit kaymakamı Mustafa Efendi getirildi. Meclisin kuruluş gerekçesinde; ziraat ve çiftçiliğin üretim faaliyeti içinde büyük önemi olduğu, bu önemin gelecekte de devam edeceği, ülke coğrafyasının tarıma elverişli olduğu vs.den söz ediliyordu.⁴³

Ziraat Meclisi üyeleri haftanın her günü meclise gelmiyorlardı. Olağan olarak haftada iki gün, bunun dışında, gerektiğinde başka günlerde de gidiyorlardı. Böyle olunca üyelere maaş verilmiyordu.⁴⁴ Meclis Maliye Nezaretine bağlı olduğu için ziraat müdür ve vekilleri ile ilgili düzenlemeler de nezaret tarafından yapılıyordu.⁴⁵

⁴⁰ Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul 1985, s.127.

⁴¹ Gencer, *age.*, s.311.

⁴² SDAO., 1281/1864-65, No: 19.

⁴³ Anonim, *age.*, s.82.

⁴⁴ *Age.*, s.81.

⁴⁵ "...Meclis-i Zira'atın mukaddemce Mâliye Nezâreti zîr-i idâresinde bulunmasından dolayı zira'at müdürü vekillerinin azl ve tebdîli icâbında müdür ve vekili ta'yin olunacak kesânın şöhret ve esâmisi meclis-i mezkurde olan kayd-ı mahalline şerh virilerek cânib-i nezâret-i müşârun-ileyhimadan tahrîrat tasfîriyle icrâ olunmak üzere nizâma rabt olunmuş...", BOA., Cevdet, İktisat, No: 1232.

Ticaret Nezareti 1845 yılında Gümrük Emaneti'nden ayrılarak müstakil olarak faaliyetine başladı. Ancak ilgilendiği konular sınırlı oldu. Genel olarak Avrupa ve Hayriye Tüccarının davaları ve diğer meseleleriyle ilgilendi. Daha sonra, "...Zira'at Meclisi'nin nezâret-i müşârun-ileyhâya nakli lazımeden..." denilerek, 1845 yılında meclis Ticaret Nezareti'ne bağlandı.⁴⁶ Meclis-i

Murâfaa'nın bu dönemde iki azası vardı. Birleşmeden sonra, Ziraat Meclisi üyelerinden bazıları da Murâfa'a Meclisindeki çalışmalarına katıldılar. Buna karşılık Murâfa'a Meclisi üyeleri de Ziraat Meclisi'nin toplantılarına katıldılar.⁴⁷ Ziraat Meclisi Maliye Nezareti'nden ayrılıp Ticaret Nezareti'ne bağlanınca, Maliye Nezareti'ne gelen evrakların Ziraat Meclisi'ne gönderilmesi istendi.⁴⁸

Ziraat Meclisi'ne, ziraat işlerinin artması üzerine yeni üyeler tayin edildi ve meclis cesamet kazandı. Nihayet 1845 yılında meclis nezaret haline getirildi ve Ziraat Nezareti olarak faaliyet göstermeye başladı. Nazırlığına da Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye eski başkanı Arif Paşa tayin edildi. Dört ay kadar bir süre sonra, aynı işi yaptıkları gerekçesiyle Ticaret Nezareti ile Ziraat Nezareti birleştirildi ve Ziraat ve Ticaret Nezareti adını aldı.⁴⁹ 1848 yılında Nafia Nezareti kurulunca meclis buraya bağlandı ve çalışmalarını Nâfia Meclisi bünyesinde devam ettirdi.⁵⁰

Ziraat Meclisi ülke çapında teşkilatlanabilmek için her vilayet ve sancağa birer ziraat müdürü, kaza ve nahiyelere de birer müdür vekili tayin ettirdi. Bu kimselerin çalışmalarını düzenleyen bir talimatname yayınlandı. Bu talimatnameye göre; müdür vekillerinin yaptıkları araştırmaların sonuçları müdürlere, müdürleri de meclise bildirilecek ve bu sonuçlar değerlendirilerek gereken yapılacaktı. İhtiyaç sahiplerine yardım yapılması, yeni ürünlerin ekiminin denenmesi, çiftçilerin borç ve cezalarının ertelenmesi ve düşük faizle kredi verilmesi gibi hususlar talimatnamede yer alan belli başlı konulardı.⁵¹ Ziraat müdürlerinin tayini ile ilgili kararda, "memlekette zira'at, san'at ve ticâretin ilerilemesi için zira'at müdürleri tayin olunmuş..." denilmekteydi.⁵²

⁴⁶ BOA., İMM., No: 600, Lef: 1.

⁴⁷ BOA., Cevdet, İktisat, No: 1382.

⁴⁸ BOA., Cevdet, İktisat, No:1627.

⁴⁹ Rıfat Önsoy, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikaları*, Ankara 1988, s.41-42.

⁵⁰ Akyıldız, age., s.285.

⁵¹ Tevfik Güran, "Tanzimat Döneminde Tarım Politikası (1839-1876)", *I. Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi, Bildiriler*, Ankara 1980, s.271-272; Önsoy, *Adı Geçen Makale* (agm), s.1690-1691.

⁵² Anonim, age., s.83-84.

Ziraat Meclisi'nin yönetim şeması Ticaret Meclisinininkine benzemektedir. EK-2/C'de Ziraat Meclisi'nin yönetim şeması ve bu şemada yer alan isimler görülmektedir.⁵³

6- İstinaf Meclisi

1862-63 yılında genel meclisler arasında yer alan İstinaf Meclisi⁵⁴, 1868-69 yılından itibaren Ticaret Meclisi'nin yerini aldı.⁵⁵ İki reisi bulunan İstinaf Meclisi'nin birinci reisi Ticaret Nâzırıdır. Bir müfti, üç daimi âzâ, üç de geçici âzâsı bulunur. Genel meclis altında üç meclis bulunur. İlk ikisi Beriyye Meclisleridir. Üçüncüsü, daha evvel Bahriye Meclisi'ne bağlı olan Ticaret-i Bahriye Meclisidir. Üçüncü meclisten sonra Mesalih-i İflasiye Komisyonu, sonra Meclis-i Meâbir gelir ki istatistik kalemi ile beraberdir. En son olarak da Meclis-i Ebniye yer alır. Sayılan bu meclislerin hepsinde de birer reis, yeterince âzâ, katib ve tercüman bulunmaktadır.⁵⁶

7- Ticaret Nezareti Meclisi

İlk kez 1288/1871-72 tarihli devlet salnamesinde adına rastladığımız Ticaret Nezareti Meclisi bir reis, dört aza ve beş katibden oluşmaktadır.⁵⁷ Ömrü kısa olan bu meclis sonradan Ticaret Dairesi adıyla değiştirilmiştir.⁵⁸

8- Ticaret ve Ziraat Meclisi

Ticaret ve Ziraat Meclisi'ne geçmeden evvel, ticareti ilgilendirdiği için Nafia Dairesinin adını zikretmek faydalı olacaktır. Nâfia Dairesi, Şûrâ-yı Devlet'e bağlı olarak ülkenin ticaret, ziraat ve sanayi ile ilgili işlerini yürütmek üzere 1868 yılında kuruldu. Dört yıl kadar faaliyet gösteren Nâfia Dairesi, 1872 yılında yapılan düzenlemeyle Dahiliye Dairesi'ne nakledildi.⁵⁹

"Ticaret ve Ziraat Cemiyetlerinin Teşkiline Dâir Emirnâme-i Sâmi" adı altında, 11 Rebiülevvel 6 Nisan 1876 tarihinde yayınlanan tebliğe göre; başta İstanbul olmak üzere vilayet, sancak ve kaza merkezlerinde ticaret ve ziraat cemiyetleri teşkil edilmesi tebliğ edildi. Buna göre; İstanbul'da 24, vilayet merkezlerinde 12, sancaklarda 8 ve kazalarda 4 üyeden müteşekkil ticaret ve ziraat cemiyetleri oluşturuldu. Bu üyelerin, idare ve temyiz meclisleri üye ve mümeyyizleri tarafından ticaret ve ziraatle uğraşanlar arasından seçilmesi kabul edildi. Cemiyetlerin periyodik olarak haftada en az bir defa toplanması, gerekirse bu toplantı sayısının arttırılabileceği kararlaştırıldı.

⁵³ SDAO., 1264/1847-48, No:2.

⁵⁴ SDAO., 1279/1862-63, No: 17.

⁵⁵ SDAO., 1285/1868-69, No: 23.

⁵⁶ Aynı Salname.

⁵⁷ SDAO., 1288/1871-72, No: 26.

⁵⁸ SDAO., 1289/1872-73, No: 27.

⁵⁹ Önsoy, age., s.43-44.

Kazadaki cemiyetin sancak cemiyetine, sancak cemiyetinin vilayet cemiyetine ve vilayet cemiyetinin de doğrudan doğruya Ticaret Nezareti'ne başvuru yapma hakkı ve selahiyeti vardı. Cemiyetler sebzecilik, meyvecilik ve diğer ziraî faaliyetler, hayvancılık, hayvan yetiştirilmesi ve nakledilmesi, genel olarak ziraî üretimin arttırılması için gerekli şartlar vb. hususlar hakkında yaptıkları çalışma ve mütâla'aların sonuçlarını Ticaret Nezareti'ne bildirmek zorundaydılar.⁶⁰

Bu tebliğ çıkarıldıktan hemen sonra Tuna Vilayeti'ne bir tamim gönderilmiştir.⁶¹ 6 Nisan 1876 tarihli tamimden iki ay kadar sonra, yani 26 Haziran 1876 tarihli kararnameyle, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı bir Ticaret ve Ziraat Meclisi ihdas edilmiştir. Sözü edilen kararname üç kısımdan ibarettir: Birinci kısımda meclisin ziraatle ilgili görevleri 22, ikinci kısımda sanayi ile ilgili görevleri 13 maddede toplanmıştır. Üçüncü ve son kısımda ise meclisin ticarete dair vazifeleri sıralanmaktadır.⁶²

Ticaretle ilgili bu görevler 13 madde altında toplanmıştır:

1- Bir ticaret mektebi tesisi ve resmî ticaret gazetesi çıkarılması,

2- Ticarî eşya ve malların korunması konusunda lazım gelen mahallerde birer mağaza açılması ve genel olarak Ticaret Borsası ve dellalların bir nizam altına alınması ve bunlara ait va'z olunacak nizamnamenin sonuçlarının değerlendirilmesi,

3- İstanbul, vilayetler, sancaklar ve kaza merkezlerinde diğer devletlerde olduğu gibi, tüccar arasında en muteber kimselerden seçilecek ve Ticaret Nezâretinin onayıyla faaliyete başlamak üzere Ticaret Cemiyetleri teşkil edilmesi,

⁶⁰ *Düstur*, I.Tertip, III.Cilt, s.570-571.

⁶¹ "...Dersa'âdetle âzâsı fahri olarak yirmidörder neferden ibâret olmak üzere birer zira'at ve ticâret cem'iyetleri teşkili muzarrır olduğu gibi vilâyetde dahî kazânın dörder ve livanın sekiz ve merkez vilâyetin onikişer neferden ibâret ve âzâsı olmak ve bunlardan zira'at cem'iyetine intihâb olacak âzânın zira'ate ve ticaret cem'iyetine intihâb olacakları ticarete hasr istiğal edenlerden sinn-i rüşde bâliğ olması mu'teberân zira' ve tüccardan bulunmak ve meri intihâbları ittîfak ve bâ-ekseriyeti âzâ ile idâre ve temyiz meclisleri âzâsıyla mimberleri taraflarından icrâ olunmak ve lede'l-iktizâ ictima' olmaları tabii ise de behemehâl haftada birer def'a ictima'a mecbur tutulmak ve kazâ cemiyetlerinin elviye cemiyetlerine ve elviye cemiyetlerinin merkez vilâyet cemiyetlerine ve onların dahî doğrudan doğruya Ticâret Nezâreti celîlesine mürâca'ata hak ve selâhiyetleri olmak ve zira'at cemiyeti mevâsim-i erba'a ibtidallerinde mezzûât ve mağrûsât ve eşcâr ve eşhâr ve mahsûlât-ı sâirenin ve zira'at hayvanlarıyla koyun ve sığır ve sâir hayvanât-ı nakliye ehvâlinin derece ve keyfiyât-ı umûmiyesinden ma'lûmât-ı kâfiye i'tâsıyla berâber zira'atın teksîrine âid esbâb ve şerâitin ve ticaret cemiyeti dahî ticaretin terakkiyesi ve sâirenin istihsâli müzâkeresiyle netice mütâla'alarını pey-der-pey nezâret-i müşârun-ileyhâya bildirmek...", BOA., Cevdet, İktisat, No: 846.

⁶² *Düstur*, I.Tertip, III.Cilt, s.473-477. (Metnin tamamı EK-3'de yer almaktadır.).

4- Ticaret Nezareti'nin teklifi üzerine Ticaret Kanunu'nun, ihtiyaca göre değiştirilmesi ve genişletilmesi hakkında Bâbîâlîye takdim olunacak layihalara esas olacak malumatın müzakeresi,

5- Ticaret borsalarının tesisi ve Avrupa'da cari olduğu üzere kambiyo dellallarının tarife ve nizamlarının tesisi,

6- Ticaret bakımından çok mühim olan ticaret mahkemeleri teşkili konusunda Adliye Nezâreti'ne malumat verilmesi,

7- Banka ve şirket teşkiline dair muamele ve nizâmât layihalarının tertib edilmesi,

8- Ticaret borsalarının idaresi, patent tarifelerinin değiştirilmesi, sigorta ve emniyet sandıklarının idaresi,

9- Yabancı devletlerin ticaret muameleleri hakkında şebhenderler vasıtasıyla bilgi alınması,

10- Yabancı devletlerle Osmanlı Devleti arasında câri olan ticaret muamelelerinin genişletilmesi, deniz ticaretinin geliştirilmesi için çalışmalar yapılması,

11- Genel olarak balıkçılık ve diğer deniz mahsullerinin avlanmasına dair kaideler konulması,

12- Yabancı memleketlerde yürürlükte olan kanunlar ve antlaşmalar, resmî ve gayriresmî ticârî neşriyatın ülkeye getirilmesi ve gerektiğinde ticarî muamele ve münâsebetlerde esas alınması,

13- İhracât ve ithalâta dair istatistik usullerinin icra edilmesi...

Ticaret ve Ziraat Meclisi, Meşrutiyet'in ilanından sonra da varlığını sürdürmüştür.⁶³

EKLER

EK 1

1257-58 /1841-42 Yılları İtibariyle

*Nafia Meclisi Personelinin Maaşları**

<i>Görevi</i>	<i>Adı</i>	<i>Maaşı(Kuruş)</i>
Reis**	Sâlih Efendi	10.000
Müfti Efendi***	?	5.000

⁶³ SDAO., 1294/1877-78, No: 32.

* BOA. , İMM., No: 596, Lef: 2,3

** 1255 yılında, henüz Ticaret Nezareti kurulmadan önce, meclis personeli ile ilgili bilgilerden, Salih Efendi'nin personelden olmakla beraber, reis olmadığını; müftü efendinin ondan önce geldiğini görmekteyiz. Her ikisinin maaşı da o zaman 10.000 kuruş olarak tesbit edilmiştir. Ayrıca Tecelli, Mustafa, Sadık, Bahri, Nazım ve Abdüllatif Efendilerle Simens de o zamanın personeli içinde yer alan isimlerdendir. Cevdet, Nafia, No:1056

*** Müftülük, meclisin Ticaret Nezareti'ne naklinden sonra yapılan personel değişikliği ile kaldırılmış, fakat genel olarak ismi yer almakla beraber bu müesseseye vaziyet eden birisi olmamıştır. BOA., Cevdet, İktisat, No:2013.

Katib-i Evvel	Bâhir Efendi	6.000
Katib-i Sâni	Nâzım Efendi	3.000
Âza	Sâdık Efendi	4.000
Âza	Mustafa Efendi	3.000
Âza	Tecelli Efendi	3.000
Âza (Reayadan)	Elko	2.500
Âza (Reayadan)	Yanko	2.500
Âza (Reayadan)	Vasilaki	1.500
Âza (Müste'minandan)	Simens	1.000
Âza (Müste'minandan)	Lasil	2.000
Âza (Müste'minandan)	Şobyoz	2.500
Âza (Müste'minandan)	Palyolgo	2.500
Âza (Müste'minandan)	Merporgo	1.500
Mukayyed	Abdüllatif Efendi	1.500
Hayriye Tüç. Şehbenderi	Mahmud Efendi	1.500
Avrupa Tüç. Şehbenderi	Yusuf Haccar	1.500
Muhtar	Hacı Bekir Ağa	1.500
Ticaret Tercümanı	Nikolaki	2.500
	<i>Toplam Yekün:</i>	58.500

EK-2/A

1275/1258-59 Yılı İtibariyle

*Ticaret Meclisi Yönetim Şeması ve Personeli**

Meclis-i Ticaret

Reis:	Ticaret Nâzırı Ali Gâlip Paşa
Müfti:	Said Efendi (İstanbul Payeli)
Şehbender:	Hacı Halil Efendi
Âzalar:	Yagob
	Goril
	Cabir
	Deyvid Atkirilor
	Deyvid Taminos
Tercüman:	Yanko
Kâtib:	Reşad Efendi

* SDAO., 1275/1859-60, No: 13

EK- 2/B*1281/1864-65 Yılı İtibariyle.**Bahriye Ticaret Meclisi Yönetim Şeması ve Personeli****Ticaret-i Bahriye Meclisi*

Reis:	Kadri Bey (Mütemeyyiz)
Âzâ-yı Mevkûte:	Hacı Rafet Efendi
Âzâ-yı Mevkûte:	Emin Bey
Âzâ-yı Dâime:	Meclis-i Mezkûr İ'lamat Başkatibi Raşid Efendi
Âzâ-yı Dâime:	Ticaret Mektubî Odası Mümeyyizi Emin Efendi
Tercüman:	Pavlaki Efendi
Mesâlih-i İflas Komitesi:	İsmail Bey
	Hasan Efendi
	Karabet Efendi
	Bedrol Efendi

EK - 2/C*1264/1848-49 Yılı İtibariyle**Ziraat Meclisi Yönetim Şeması ve Personeli*****Meclis-i Ziraat*

Reis:	Ticaret Nâzırı
Âza:	Fabrika Nâzırı Ziver Efendi
Kâtib:	İsmet Efendi
Diğer Âzalar:	İsmet Paşa (Mîr-i Miran)
	ŞahabEfendi(SâniyeMütemeyyizi)
	Nihad Bey (Sâniye Mütemeyyizi)
	Ali Bey (Sâniye Metemeyyizi)
	Edhem Bey
	İsmet Bey
	Hayrullah Efendi (Ulemâdan)
	Şâkir Efendi

EK 3 **Meclis-i Ticâret ve Zira'atın**Vezâifi-i Esâsiyesine Dhair Kararnâmedir ***Birinci Kısım*

Meclis-i mezkûrun zira'ate âid vezâifi mevâdd-ı âtiyeyi şâmildir.

1- Vilâyâtda mevcûd olan menâfi' ve emniyet sandıklarının idâresi.

2- Menâfi' sandıkları hâsılâtının ma vaz' lehine sarf olunub olunmadığının tedkîk ve temyîzi zımında evkât-ı mu'ayyenesinde nezârete cedvellerinin celbi.

** SDAO., 1281/1864-65, No:19

*** SDAO., 1264/1848-49, No: 2

* *Düstûr*, I. Tertib, III. cilt, s.473-477

- 3- Dersa'âdetde zıra'atın nazariyât ve 'ameliyatına ve fenn-i baytarıyyeye mahsûs olmak üzere birer mekteb ve vilâyet merkezlerinde birer nümûne çiftliği te'sîsi.
- 4- Arâzî-yi mevâtın i'mar ve ıslâhı esbâbının mütâla'ası.
- 5- Mahsûlât-ı zer'ıye ile hubûbât-ı sâ'irenin keyfiyet ve ahvâlinde ma'lûmât-ı kâfiye ve mütemâdiye alınmak için zıra'at istatistiki kalemi teşkîli.
- 6- Erbâb-ı zirâ'atle sâir istek idenler dühûle me'zun olmak üzere Dersa'âdet'de münâsib mahalde bir ders-i umûmî açılması.
- 7- Ders-i umûmî mahallinde atfık ve cedîd lüzûmu kadar alât ve edavât-ı zirâ'ıye bulundurulması.
- 8- Kezâlik ders mahallinde gerek memâlik-i şâhâne ve gerek sâir memleketlerde zer' olunan her nev'i hubûb ve nebâtât tohum ve esmârının iddiharına mahsûs bir dâire teşkili.
- 9- Memâlik-i mahrûsanın her tarafına neşrolunmak üzere nezaretde bir zıra'at gazetesini ihdâsiyle mehre-i fen zirâ'atı teşvîken o misillü zevât taraflarından veyâhud usûl-i müsabekat ta'yîni ve derecât-ı münâsebede mükâfât va'di ile nezâret cânibinden fen zirâ'atine dâir kütüb ve resâil-i müfide te'lif ve tercüme itdirilerek neşri.
- 10- Hayavân cinsini ve her nev'i nebâtâtı ıslâh idenlere ve kezâlik her cins âlet ve edevât-ı zirâ'ıyyeye ıslâh eyleyenlere ve fen zirâ'atında suver-i müfide de âsâr-ı terakkî gösterenlere açılacak sergiler ma'rifetiyle ve udûl-ı rü'yeyle mükâfât-ı nakdiye ve fahriye icrâsının müzâkeresi.
- 11- Her nev'i âlât ve edevât-ı zirâ'ıyye içhâd ve ıslâh veyâ idhâl idenlere biröve virilmesi.
- 12- Çift hayavânı ile tohumu olmayan zürrâ'a mahsûl idrâki mevsiminde semeni istifâ olunmak üzere tohum ve hayavân verilmesi.
- 13- Memâlik-i mahrûsada zer'' ve isti'mâl olunan tohumlardan bozulanların yerine sâir cihetlerden en ziyâde istifâdeye sâlih tohumlar getürdülerek zürrâ'a tevzi' ve taksim olunması.
- 14- Harîr böceğine 'ârız olan hastalığın indifâ'ı için tedâbîr-i mahsûsa vaz'ı.
- 15- Hayavânâta 'ârız olan ıll-i sariyenin men'ı vukû'u için tedâbîr-i sahiyye ittihâzı.
- 16- At ve koyun ve sığır cinsinin ıslâh ve ecnâs ve teksîr-i tenâsülü için îcâb iden mahallerde ayru ayru haralar te'sîsi.
- 17- Mahsûlât-ı arazaya 'ârız olan mazarratın tahkîk-i menşe' ve esbâbiyle men'-i hudûs ve tekerrürü için fennen ve 'amelen muktezâ olan tedâbîr-i umûmiye vaz'ı.
- 18- Zürrâ'nın 'ameliyatına ve iskânına mani' olan satmelerin men'i zımınında mîsâh-ı râkide ve müte'affinenin tathîr ve tasfiyesiyle o makûle mahallerin kâbil-i zirâ'at hale getürülmesi için Nafi'a Nezâreti celîlesiyle bi'l-mühâbere tedâbîr-i lâzıme ittihâzı.
- 19- Bağ ve tarlalara mahsûs korucu ve bekçilerin tensîk-ı idâresi.

20- Zirâ'ate mahsûs bir nizamnâme te'sisine esâs olacak tahkîkâtın cem' ve ta'yîni.

21- Zirâ'at ve ticâret ve san'atın terekkiyâtına mani' olan virgüler bulunduğu halde tashîh-i nisbet ve idâresi için icrâ idilecek tahkîkâtın Mâliye Nezâreti celîlesine tebliği.

22- Vilâyetlerde zehâyirin ve hayavânât-ı me'kûle ve sâir idhâlât ve ihrâcâtının mikdârı ve mevsîm-i zer' ve hasadda mevrû'at ve hâsılâtın kifâyâtı ve her mahallin sene-i âtiye için ne mikdâr hubûb ve zahîreye ihtiyâcı olduğu ve âfât ve sâir ahvâl-i fevkalâde zuhurunda mevrû'at ve mahsûlâta terettüb idecek mazarratın derecatı 'âle't-tevâlî tahkîk olunmak zımında lüzûmu olacak mahallere zirâ'at müfettişleri gönderilmesi.

İkinci Kısım

Meclis-i mezkûrun sanâyi'a dâir vezâifi mevâdd-ı âtiyeyi şâmindir.

1- Mevcûd olan i'mâlât-ı sanâ'iyeye mekteplerinin idâresi ve icâb iden mahallerde yeniden te'sisi ve vilâyâtda mevcûd olan islahhânelerin idâresi.

2- Emtia ve akmişenin kâide-i i'mâlî ile sâir her nev'î i'mâlât-ı sanâ'iyeye nazariyâtının ve makinelerle sâir âlât ve edevâtı ve'l-hâsıl 'ilm-i hendese-i sanâ'iyenin ta'lîmî zımında Dersa'âdetde bir mekteb inşası.

3- Sanâyi'-i dâhiliyenin esbâb-ı teşvîkiyesinin mütâla'ası.

4- Sanâyi'-i fenniye ve 'ameliyeye mahsûs sergiler te'sisi.

5- Ticâret ve sanâyi' bankaları teşkilâtının derece-i ibtidâiyede tedkîk ve ta'yîni.

6- Sanayi' amelesine mahsûs iddihar sandıklarının teşkil-i idâresi.

7- Sanayi' fabrika ve makineleriyle sâir edevât icâd veya ıslâh veyâ memâlik-i sâireden memâlik-i mahrûsaya idhâl idenlere sâir memleketlerde cârî olduğu gibi ruhsat-ı imtiyâziye i'tâsı için lâzım gelen nizâmâtın tertibi.

8- Hıref ve sanâyi' için istatistik usûlü ittihâzı.

9- Lâzım gelen mahallerde erbâb-ı hıref ve sanâyi'den müntehib ve fahrî a'zâdan mürekkeb birer cem'iyet-i müşâvere teşkil olunması.

10- İdâre-i sıhhiyenin nizâmât-ı mahsûsasına halel gelmemek üzere yalnız ticâret ve zirâ'at ve sanâyi'a müte'allik te'sisât ile bunların efrâd ve 'amelesine ve mütefarri'âtına şâmil olabilecek tedâbîr-i sıhhiyenin mütâla'ası.

11- Miyâh-ı ma'deniyeye dâir te'sisâtın usûl, idâre ve zâbitası.

12- Evzân ve mekâyisin idâresiyle me'mûr birinin ta'yîni ve usûl-i i'sâriye nizâmâtının mevki'-i icrâya vaz'ı tekarrür itdükden sonra onun dahî sûret-i cereyânının teftişi.

13- Esnafılık usûlünün ticâret ve sanâyi'-i dâhiliyeyi tazyîk itmeyecek sûrete ifrâğı esbâbının mütâla'ası.

Üçüncü Kısım

Meclis-i mezkûrun ticârete dâir vezâifi mevâdd-ı 'atiyyeyi şâmindir.

1- Bir ticâret mektebi te'sisi ve resmî ticâret gazetesi ihrâcı.

- 2- Emti'a ve eşyâ-yı ticâriyenin muhâfazası zımnında lâzım gelen mahallerde birer dok ve mağaza kûşâdı ve âle'l-'umûm ticâret -i borsa ve dellallerinin zâbita-i nizâmiye tahtına idhâli esbâb-ı mütâla'a ve bunlara dâir vaz' olunacak nizamnâmenin sûret-i cereyânına nezâret olunması.
- 3- Dersa'âdet ve vilâyât ve elviye ve kazâ merkezlerinde sâir memleketlerde cârî olduğu gibi beyne't-tüccâr en mu'teber zevâtdan intihâb ve Ticaret Nezareti celîlesi tasdîkiyle ta'yîn olunmak üzere ticâret cem'iyetleri teşkil kılınması.
- 4- Nezâretin teklîfi üzerine kavânîn-i ticâriyenin ihtiyâcât-ı hâliyyeye göre ta'dîl ve tevsî'i hakkında Bâbîâlî'ye takdîm olunacak lâyihalara esâs olacak mâ'lûmâtın müzâkeresi
- 5- Fondo ve ticâret borsalarının te'sîsi ve Avrupa'da cârî olduğu üzere kambyo dellallarının bir kâide-i muntazama üzere ta'yîni ve dellallara müte'allik mü'essesât ile bunların ta'rif ve nizâmlarının te'sîsi.
- 6- Ticâretce ehemmiyeti olan mevâkı'de mehâkim-i ticâret teşkilî zımnında Adliye Nezareti celîlesine mâ'lûmât-ı tâsî.
- 7- Bankalar ve âle'l-'umûm şirketler teşkilîne fondoların ikrâmiyelerine âid mu'âmelât ve nizâmât lâyihalarının tertîbi.
- 8- Ticârete müte'allik borsalar idâresi ve patente ta'rifelerinin bi'l-icâb ta'dîli ve sigortaların ve emniyet sandıklarının kezâlik idâresi.
- 9- Memâlik-i ecnebiyenin mu'âmelât-ı ticâriyesi hakkında saltanat-ı seniyye şebhenderleri vâsıtasıyla mâ'lûmât-ı kâfiye celbi.
- 10- Memâlik-i mahrûsa-i şâhânenin bilâd-ı ecnebiye ile cârî olan mu'âmelât-ı ticâriyesinin tevsî'ine ve terfi-i ticâret-i bahriyyeye gelen esbâbın teharrî ve müzâkeresi.
- 11- 'Ale'l-'umûm sayd-ı mâhiye ve sâir mahsûlât-ı bahriye istiyâdına dâir kavâid vaz'ı.
- 12- Memâlik-i ecnebiyede mer'î olan kavânîn ve mu'âhedât vesâir resmî ve gayr-i resmî neşriyât-ı ticâriyenin celb ve mütâla'asıyla iktizâ itdükçe memâlik-i mahrûsa-i şâhânenin mu'âmelât ve münâsebât-ı ticâriyesine esâs mukâyese ve muvâzene ittihâzı.
- 13- İdhâlât ve ihrâcâtâ dâir istatistik usûlünün icrâsı.

3 Cemâziye'l-âhur 1293